

Den ideelle Pris.

Af

Jens Warming.

Naar Prisen paa en Vare er givet, da vil Forbruget deraf ogsaa være umiddelbart givet — forudsat at Folketal, Indtægtsfordeling, Detailavance, Pris paa Surrogater, Sædvaner o. lgn. er uforandrede. Under fri Konkurrence vil Produktionen ligeledes være umiddelbart bestemt, idet hver enkelt Producent ligesom hver enkelt Forbruger indretter sig efter Prisen. Og da Forbrug og Produktion i Længden maa være lige store, er det under fri Konkurrence ikke Prisen, der bestemmer dem, men dem, der i Forening bestemmer Prisen, nemlig ved Skæringspunktet af de to Kurver, som angiver den indbyrdes Afhængighed af Prisen og henholdsvis Forbruget og Produktionen.

Under Monopol- eller Statsproduktion er Forholdet mellem Pris og Produktion imidlertid Genstand for Vilkaarlighed, saa at den ene ikke er umiddelbart bestemt ved den anden. Men Forbruget er fremdeles bestemt ved Prisen, og følgelig i Virkeligheden ogsaa Produktionen, da den maa være lig Forbruget. Har Staten eller Monopolisten sat Prisen, maa de producere, hvad der forlanges til den Pris — eller forandre Prisen.

Produktionen af de forskellige Varer er saaledes i alle Fald bestemt af Priserne, og der rejser sig da det Spørgsmaal, om den saaledes bestemte Fordeling af Samfundets Arbejdskraft, Specialdygtighed, Kapital, Jord, sjældne Raastoffer osv. mellem de forskellige Produktionsgrene netop giver det størst mulige Udbytte af disse, eller om andre Priser maaske kunde skaffe Samfundet en større Sum af subjektiv Værdi. Det vil i det følgende blive paavist, at den fri Konkurrences Pris paa flere Omraader er meget langt borte fra det, man herefter kan kalde den ideelle Pris, og den private Monopolpris endnu længere borte.

Lad os tænke os en Mand, som har tjent 10 Kr. ekstra, og nu skal udvide sit Forbrug for denne Sum. Valget staar mellem en Hat og en Bog, der begge koster 10 Kr., og som har omtrent samme subjektive Værdi for ham. Udgiften ved at producere, transportere og forhandle én Hat mere er netop 10 Kr., medens de tilsvarende Udgifter ved at forøge Oplaget af Bogen kun er 3 Kr. pr. Eksemplar, idet Generalomkostningerne til Forfatterhonorar og Sætning er uafhængige af Oplaget. Det er klart, at det absolut vil være den bedste Økonomi, at Manden køber Bogen; Forlæggeren vil derved tjene 7 Kr. netto, medens der for Hatteproducenten ikke er noget egentligt Overskud. Men herom giver Prisen absolut intet Vink, og hvis Bogen havde været en Ubetydelighed dyrere, eller en Ubetydelighed ringere i subjektiv Værdi, vilde Prisen have været direkte misvisende. Prisen burde være saadan, at Manden lokkedes til at foretrække Bogen for Hatten; men nu er den fulde, naturlige Udnyttelse af de Generalomkostninger, der en Gang for alle er sat i Bogen,

kunstig hæmmet af den for høje Pris. Prisen burde være 3 Kr., thi var den blot 1 Kr. højere, vilde de skildrede Misforhold komme frem, naar Bogen skulde sammenstilles med en anden Ting, hvis Pris og Specialomkostning netop var 4 Kr., og hvis subjektive Værdi svarede til Bogens.

Mere almindeligt kan dette udtrykkes saadan: Enhver Vares Pris bør være lig dens Grænseomkostning, d. v. s. Omkostningen ved at udvide Produktionen med en Enhed. Grænseomkostningen kan være højere end Omkostningen ved at producere de foregaaende Enheder; det er den ved Korn og alle andre Varer, som produceres efter »det aftagende Udbyttes Lov«. Men som Eksemplet med Bogen viser, kan den ogsaa være lavere. I det første Tilfælde vil den frie Markedspris af sig selv svare til den ideelle Pris, idet den som bekendt er lig den højeste Omkostning, som ikke kan undværes, naar Markedets Behov skal tilfredsstilles. Men hvor Grænseomkostningen er lavest — som ved alle Varer, der produceres efter det tiltagende Udbyttes Lov — forudsætter Principet, at der er Underskud paa de først producerede Enheder, og dette indlader private Driftsherrer sig ikke paa. Hvorledes dette Underskud kan dækkes, skal senere blive paavist, idet jeg først ønsker nærmere at gennemgaa de to vigtigste Eksempler paa Uoverensstemmelse mellem fri Markedspris og ideel Pris, nemlig Varer med store Generalomkostninger, og Varer, der samtidig produceres af moderne og forældede Bedrifter; de førstes Omkostning bør som Regel være afgørende, medens det nu er de sidstes, hvis de ikke kan undværes til Markedets Forsyning.

Som Eksempel paa en Vare, eller rettere en Ydelse med store Generalomkostninger, kan nævnes Transport med Jernbane. Det er et gammelt Stridsspørgsmaal saavel i Teori som i Praksis, om Baner bør give normal Rente eller en lavere Rente, eller om de maaske slet ikke bør give nogen Rente, men kun lige bære Driften. Endnu yderligere gaar S. Berthelsen i dette Tidsskrift for 1906 Side 23 ff., hvor han hævder, at man bør køre gratis. Intet af disse Standpunkter er det rette. Baner bør give Driftsunderskud, men langt fra saa stort som ved gratis Drift. Tariffen bør være saadan, at Specialomkostningen dækkes, altsaa saa høj, at der ikke indenfor det givne Tarif-Niveau kommer forøget Tab af en forøget Trafik*); men Rente af Anlægskapitalen, eller Dækning af de øvrige Generalomkostninger — den Stationsbetjening og det Banetilsyn m. m., uden hvilke Drift overhovedet er umulig — bør som Regel ikke tilstræbes. Et Taleksempel vil nærmere belyse dette.

Lad et Banesystems Værdi være 100 Mill. Kr., Brutto-Indtægten 10 Mill. Kr., Netto-Overskudet 4 Mill. Kr. eller 4 $\frac{0}{10}$. Tariffen nedsættes nu 20 $\frac{0}{10}$. Paa den gamle Trafik taber Banerne altsaa 2 Mill. Kr., men hertil svarer en nøjagtig ligesaa stor Gevinst for de gamle Kunder; »Konsumenternes Differentialrente« (jfr. om dette Begreb Birck: Værditeori I S. 87) er stegen med 2 Mill. Kr. Der kommer dernæst en Forøgelse af Trafiken, som giver Banerne en Netto-Indtægt paa $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. Af de nye Kunder er der nogle, som vilde

*: Da Driftsmateriellet paa det nærmeste maa være proportionalt med Trafiken, hører Renten af dettes Værdi til Specialomkostningerne.

være kommen allerede ved en Nedsættelse paa 5 $\frac{0}{10}$, og som altsaa har en Nettogevinst, svarende til de øvrige 15 $\frac{0}{10}$'s Nedsættelse. Andre vilde være kommen ved 10 $\frac{0}{10}$'s Nedsættelse og tjener altsaa i Forhold til 10 $\frac{0}{10}$ osv. osv., ned til dem, for hvem det ved 20 $\frac{0}{10}$'s Nedsættelse lige netop kunde betale sig at bruge Banen. Konsumenternes Differentialrente er altsaa stegen med en Række aftagende Beløb, hvis Sum kan sættes til f. Eks. $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. — Resultatet af hele Transaktionen for Banerne og Kunderne tilsammen bliver altsaa en Gevinst paa 1 Mill. Kr. — men for Banerne særskilt er Udbyttet faldet til $2\frac{1}{2}$ $\frac{0}{10}$, saa de vil ikke nedsætte Tariffen, hvis de udelukkende drives for Udbyttets Skyld. Enhver yderligere Nedsættelse vil forøge Trafiken og Konsumenternes Differentialrente; saalænge Banerne kun har Tab paa den oprindelige Trafik, er Nedsættelsen rentabel for Samfundet, da dette Tab opvejes af Kundernes Gevinst; men bliver Tariffen lavere end Specialomkostningen, vil Nedsættelsen ogsaa føre til Tab paa den ny tilkomne Trafik, og da de sidst tilkomne Kunder ikke har nogen egentlig Gevinst, bliver Resultatet for Samfundet under ét Tab. Tariffen skal altsaa netop svare til Specialomkostningen, medens gratis Kørsel vilde føre til Spild af Omkostninger, idet Folk vilde bruge Banen, skønt deres Fordel deraf vilde være mindre end den Udgift, Banen havde af dem.*)

Det er imidlertid klart, at dette hele Ræsonnement

*) Heller ikke ved at tage Grundværdistigningen til Hjælp kan den gratis Kørsel forsvares, thi Stigningen skyldes jo netop, at Folk har større Fordel af Banen, end de betaler for — altsaa Konsumenternes Differentialrente, og er denne i sig selv for lille, kan det ikke nytte at kapitalisere den til Grundværdi.

umiddelbart kan overføres til ethvert Omraade, hvor Generalomkostningerne ikke fuldt udnyttes. Hovedeksemplerne findes vel paa Transport-Erhvervenes Omraade, hvor de i Kanaler, Telegrafer, Sporveje osv. bundne Kapitaler ikke burde kræves forrentede, forsaavidt Ydeevnen virkelig ikke kan udtømmes, hvorom senere. Men ogsaa ved egentlig Vareproduktion kan der nævnes Omkostninger, som er Generalomkostninger i denne snævrere Forstand, navnlig mere »aandelige« Omkostninger til Erhvervelse af Patenter, Udarbejdelse og Forfærdigelse af Mønstre, Modeller, Tegninger, Clichéer osv. Derimod kan der næppe gives Afkald paa Renter af almindelige Fabrikers Anlægskapital, idet disse vel ofte fra den enkelte ikke fuldt beskæftigede Bedrifts Synspunkt hører til de Omkostninger, der ikke forøges med Omsætningen, men næppe fra et Samfundssynspunkt. Københavns nye Gasværk i Valby bygges som 4 selvstændige Gasværker, efterhaanden som der bliver Brug for dem, saaledes at Fordelen ved at have dem samlede kun bliver en fælles Kulbane, fælles øverste Ledelse, fælles Reparationsværksted o. l. Alt det, der refererer sig til den enkelte Fjerdedel, maa kaldes Specialomkostning, der bør dækkes af Gasprisen, muligvis ogsaa det øvrige. For almindelige Fabriker vilde det stille sig ganske paa samme Maade, hvis de for hver Branche var samlet under en fælles Ledelse, der ikke havde bygget flere, end der var Brug for, men nu og da, naar Afsætningen steg, byggede en ny Fabrik af den Maksimalstørrelse, som ansaas mest økonomisk og overkommelig for Ledelsen. Noget anderledes stiller det sig, naar der under den fri Konkurrences Planløshed er bygget langt flere Fabriker,

end der er Brug for; Kartellernes Dumping-Priser viser jo, hvordan man for at udnytte Anlægene fuldt ud søger at lade det sikre indenlandske Marked bære Broderparten af Generalomkostningerne, medens man overfor Udlandet nærmer sig til »den ideelle Pris«; det er som bekendt ofte betydelige Differencer, der her er Tale om.

En saadan midlertidig Anvendelse af det udviklede Princip — indtil nogle af Fabrikerne er opslidte og kan nedlægges, eller indtil Forbruget er vokset deres Ydeevne i Møde — kun gennemført ogsaa overfor det indenlandske Marked, kunde maaske nok være berettiget i visse Tilfælde; men naar de lave Priser saa en Gang hørte op, vilde man faa Ulemper af samme Art som dem, den engelske Sukkervare-Industri rantes af ved Brüsseler-Konventionen, idet den havde indrettet sig paa billigt Sukker. Det enkelte Tilfældes Afgørelse maatte da bero paa en praktisk Afvejen af Fordele og Ulemper. Det er jo ikke blot Planløshed, der kan føre til for store Anlæg; man kan ogsaa med velberaad Hu indrette sig med Fremtidens Afsætning for Øje. Hvis en mindre By f. Eks. havde bygget sit Gasværk for stort, vilde en midlertidig lav Gaspris, der intet efterlod til Dækning af Generalomkostningerne, utvivlsomt i Øjeblikket være fordelagtig for Byen, idet Anlægget vilde udnyttes saa meget des bedre; men naar man nærmede sig Grænsen for Ydeevnen, maatte Prisen sættes op, da man ellers maatte udvide Anlægget; og maaske Uviljen herimod hos private Forbrugere og Ulemperne herved for erhvervsmæssige Forbrugere vilde opveje Fordelene. Meget vil dette afhænge af, hvorlænge den lave Pris kunde ventes at vare.

Noget af den samme midlertidige Karakter ved Princippet's Anvendelse -- kun paa meget længere Sigt -- gør sig i Virkeligheden ogsaa gældende ved Jernbaner, Kanaler o. lgn. Der er vel Baner -- maaske de fleste -- som selv ved Underskudsdrift aldrig vilde naa til fuld Udnyttelse af Anlægget; men der er ogsaa dem, som maatte dubleres, hvis Tariffen ikke var beregnet paa Forrentning og Dækning af de øvrige Generalomkostninger. For 30 Aar siden kunde Suez-Kanalen maaske have overkommet selv den Trafik-Udvidelse, som en fuldstændig Frigivelse af Farten vilde have medført; nu vilde dette øjeblikkelig kræve en ny Kanal eller en betydelig Udvidelse. I disse Tilfælde er der maaske i det lange Løb overhovedet intet, som fortjener Navn af Generalomkostning. Den abstrakt set korrekte Løsning er utvivlsomt, at Banen eller Kanalen drives efter Underskudsprincippet, saa længe dette ikke medfører nye Anlægsudgifter, men derefter ved gradvise Forhøjelser holder yderligere Stigning af Trafikken Stangen, indtil en Udvidelse alligevel ikke kan undgaas. og saa genindfører den lave Tarif. Men en saadan midlertidig Forhøjelse vilde jo virke forstyrrende for Erhvervslivet og maatte derfor maaske undlades (ligesom den midlertidige Nedsættelse af Gasprisen*). -- Ejendommeligt nok kunde denne Anvendelse af Princippet føre til højere Takster paa de stærkt

* Der er aabenbart ingen principiel Forskel mellem de to Tilfælde -- Gasværket der midlertid er for stort, og Banen, der midlertid er for lille -- kun en Gradsforskul, hvorfor Overgangstilfældene maa kunne tænkes. Men for at faa stabile Priser, maa man træffe sit Valg, afgøre om der overhovedet kan tales om Generalomkostninger, eller om Grænseomkostningerne bliver lig den samlede Gennemsnits-Omkostning.

trafikerede Hovedbaner end paa Sidebanerne, medens man nu snarere mener, at Hovedbanen kan »nøjes« med en lav Tarif*) (stor Omsætning, lille Avance). I Virkeligheden stemmer det udmærket med den almindelige Regel, at den mest efterspurgte Vare er dyrest.

Det andet Hovedeksempel paa Uoverensstemmelse mellem den ideelle Pris og den fri Konkurrences Pris refererer sig til det Forhold, at en Vare samtidig produceres med forskellige Omkostninger. Dette kan skyldes Naturen, idet der f. Eks. ikke er nok af den bedste Jord; i saa Fald er der intet at sige til, at det bliver Omkostningerne paa den ringeste Jord, der ikke kan undværes, som bliver afgørende for Prisen; denne Omkostning er virkelig Grænseomkostning; det er virkelig der, at den eventuelle Produktionsudvidelse vil finde Sted, og denne bør til en vis Grad søges undgaaet ved en passende Pris. Forskellige Omkostninger kan dernæst skyldes Ledelsens forskellige Dygtighed; herom gælder ganske det samme; hvis man virkelig ikke kan undvære de mindre dygtige Direktører, er det Omkostningerne i de af dem ledede Bedrifter, der maa være prisbestemmende, da man ved en eventuel Udvidelse maatte nøjes med en tilsvarende eller endog ringere Direktør. Ligesom der i det førstnævnte Tilfælde tjenes en Jordrente af de bedre Jorder, tjenes der her en Differentialrente i de bedst ledede Bedrifter. (Dygtighedsrente).

Men naar de forskellige Omkostninger skyldes, at nogle Bedrifter er moderne, andre forældede, er der

*) I Danmark vilde baade højere og lavere Tarif for Hovedbanerne være noget nyt paa Grund af den vistnok noget overdrevne Uniformitet i vort Tarifsistem.

ingensomhelst Grund til at finde sig i, at de dyreste bliver prisbestemmende. Der er som Regel intet til Hinder for en ubegrænset Udvidelse af de bedst indrettede Bedrifter, og derfor bliver deres Omkostninger Grænseomkostninger. Der er en Mulighed for at faa vedkommende Vare billigt, og denne Mulighed bør udnyttes. Det er meningsløst at forhale den fulde Udnyttelse af den nye Teknik af Hensyn til de gamle Bedrifter eller af andre Grunde. Prisen bør radikalt nedsættes til de nye Fabrikers Produktionsomkostning, og der bør bygges saa mange nye Fabriker, at det ved Prisnedsættelsen forøgede Forbrug kan tilfredsstilles. — Et andet Spørgsmaal er, om de bestaaende Bedrifter straks bør nedlægges (eller moderniseres), eller om de bør fortsættes, til de er slidt op; dette afhænger af, hvor stor Forskellen mellem den gamle og den ny Teknik er. Saalænge de gamle Bedrifter ikke giver noget egentligt Driftsunderskud, bør de fortsætte, selv om de paa Grund af Prisnedsættelsen ikke giver nogen Rente; dog bør der kræves Rente af den Værdi, der kunde realiseres ved Omdannelse til anden Anvendelse, eventuelt ved Modernisering for den gamle Anvendelse.*) Det maa antages, at forældede Bedrifter vilde blive tidligere nedlagt end nu; mange, der i Virkeligheden er modne til Nedlæggelse, holdes i Live, fordi den utilstrækkeligt sunkne Pris tilslører Forholdene.

Man indvende ikke, at den gamle Pris's Bevarelse dog kun er en Overgang, thi denne Overgang er langvarig og findes til enhver Tid paa et meget stort Antal

* Det forudsættes, at Bedriften overhovedet hører til de Fag, der bør svare Rente, idet der ikke er nogen Generalomkostning i snævrere Forstand.

Omraader. Opfindelsernes rivende Strøm viser ingen Tegn til at ebbe ud, og den fri Konkurrences Love virker under for stor en Gnidningsmodstand. Man skulde tro, at den nye Teknik hurtig vilde blive Basis for konkurrerende Bedrifter. Men det er slet ikke sikkert, at det i det hele er bekendt, at der er særlige Chancer paa dette Omraade; helt fremmede er bange for at aabne en Konkurrence-Krig mod de gamle, indarbejdede Firmaer; og disse kan let faa et Kartel — maaske en ganske stiltiende Forstaaelse — i Stand om ikke at røre de gode gamle Priser, før Forholdene gør det absolut nødvendigt. I øvrigt vilde privat Kapital overhovedet ikke indlade sig med Brancher i stærk teknisk Udvikling, hvis denne Gnidningsmodstand ikke fandtes. Naar man maa være forberedt paa, at det mest moderne Maskineri om faa Aar er forældet, maa man have en Pris hjem, der ikke blot tillader Afskrivning i Forhold til Maskinernes materielle Holdbarhed, men ogsaa i Forhold til Udsigten til nye Opfindelser. Det er al Ære værd, naar private Bedrifter ved rigelige Afskrivninger ruster sig mod denne »Ulykke«, men fra et Samfundssynspunkt og ved Prisernes Ansættelse er kun de egentlige Slid-Afskrivninger berettigede. Den fulde Udnyttelse af en vis Tids Teknik bør hverken hindres af Fortiden eller af Fremtiden.

Den resolute Prisnedsættelse, straks naar en Opfindelse er moden til Gennemførelse, vil endvidere have den praktiske Fordel, at man delvis vil undgaa den Arbejdsløshed, der nu ofte indtræder i Fag, hvor arbejdsbesparende Maskiner nylig er trængt igennem; den med Prisnedsættelsen følgende Forbrugsudvidelse vil muliggøre at bevare en Del af den gamle Arbejds-

kraft ved Faget, navnlig naar det kan betale sig at slide en Del af det gamle Maskineri op. Dog kan Forbrugsudvidelsen ikke komme saa brat som Prisnedsættelsen, da Folk skal have Tid til at opdage Varens Prisbillighed og indrette deres Forbrug derefter. Ej helier er det givet, at Grænseomkostningen straks bliver saa lav, som den senere vil blive, idet der muligvis først skal uddannes særlige Arbejdere til at anvende den nye Teknik, eller Avlen af et vist vegetabilsk eller animalsk Raastof først efterhaanden kan udvides. Saa længe man maa nøjes med mindre dygtige, men maa-ske alligevel dyre Arbejdere, og saa længe Prisen paa Raastoffet er abnormt høj, er den prisbestemmende Grænseomkostning faktisk højere end ad Aare; thi Produktionen kan kun udvides under de nævnte ugunstige Forhold; der kan vel endog være Tilfælde, hvor Produktionen midlertidig kun kan udvides ved, som under det aftagende Udbyttes Lov, at gaa længere ud i Rækken af de dyre Producenter. Ved meget radikale Opfindelser kan det ogsaa være klogt midlertidig at forhale den fulde Udnyttelse, indtil de forskellige accessoriske Opfindelser, hvorved det nye Princip efterhaanden antager sin endelige Form, ere gjorte; nogle Prøve-Aar maa man finde sig i. — Endelig maa det tilføjes, at den hurtige Gennemførelse af alle nye Opfindelser naturligvis vil stille store Krav til Kapitalforraadet, og at Renten derfor sikkert vil blive noget højere; derved vil atter Prisen saavel paa denne som paa andre Varer blive en Ubetydelighed højere, og det vil noget hyppigere kunne betale sig at slide det gamle Maskineri op.

Vi kommer nu til det vigtige Spørgsmaal, hvordan det Underskud skal dækkes, som opstaar ved Anvendelsen af Principet om Grænse-Omkostningerne som prisbestemmende. Det er klart, at Principet kun kan anvendes, naar Samfundet har overtaget vedkommende Produktioner, altsaa naar den socialistiske Stat til en vis Grad er gennemført. Men skal Samfundet overtage Underskuds-Brancherne, maa det selvfølgelig ogsaa overtage Overskuds-Brancherne, d. v. s. de Brancher, som arbejder efter det aftagende Udbyttes Lov. Her er den dyrest nødvendige Omkostning jo Grænse-Omkostning, og i de gunstigere stillede Bedrifter tjenes der et Overskud. Med andre Ord, en Del af Tabet dækkes af Jordrenten*). Ogsaa Byernes Grundrente vil for største Delen blive bestaaende, da man selvfølgelig til enhver Tid maa tage en Overpris for de velbeliggende Lejligheder; ellers kunde man ikke tilfredsstille Efterspørgselen efter dem. Ligeledes vil den foran omtalte Differentialrente paa Bedrifter under særlig dygtig Ledelse for største Delen kunne inddrages af Samfundet, jfr. mine Bemærkninger i dette Tidsskrift S. 406 ff. Ja endogsaa den almindelige Forskel mellem dygtige og udygtige Arbejders Præstationer vilde kunne give Samfundet en Differentialrente, idet Grænse-Omkostningen og dermed Prisen maa beregnes efter den ringeste Arbejdskraft, man maa nøjes med, og det næppe vil være nødvendigt at give de dygtige hele deres Arbejdes Merværdi som Præmie**).

*) Dette behøver ikke at betyde, at Staten skal drive Landbrug, det er nok, at den ejer Jorden og bortforpagter den, eller endog at den paalægger en Jordrente-Skat.

**) Opfinder- og Forfatter-Honorar betegnedes foran som hørende til de Generalomkostninger, som ikke skulde dækkes. Selv

En betydelig Indtægtskilde vil den socialistiske Stat dernæst faa gennem Renten, i alt Fald naar Ekspropriationskapitalen fra den første Overtagelse en Gang er bleven amortiseret, og altsaa ikke længere skal forrentes. Den Kapital, der staar til Samfundets Raadighed, vil nemlig til den Tid ligesom nu være begrænset, medens Mulighederne for dens produktive Anvendelse er ubegrænsede; følgelig maa der være et Kriterium for, hvilke Bedrifter der skal begunstiges ved Bistand af rigelig Kapital, nemlig det Merudbytte, maalt i Forhold til Kapitalen, som de derved sættes i Stand til at give, altsaa en Rente. Dette Merudbytte maa mindst svare til Grænseproduktiviteten, d. v. s. Merudbyttet i de mindst profitable Anvendelser, som Kapitalforraadet naar ned til. Og bortset fra Renten af de foran nærmere omtalte Generalomkostninger, maa vedkommende Vares Pris forhøjes med denne Grænserente, da der ellers mangler naturlig Opfordring til at begrænse Forbruget af de Varer, hvis Produktion lægger Beslag paa Kapital; af to Varer, der i øvrigt er lige dyre at fremstille, bør den selvfølgelig helst bruges, som ikke kræver Kapital, altsaa maa den være billigst. Kun paa denne Maade kan det nævnte Kriterium faa sin rette Betydning i Praxis. — Men heraf følger, at man ved Salg af Varer, hvortil anvendes Kapital, beholder et

under en socialistisk Ordning vil det imidlertid være rimeligt at gøre dette Honorar til en vis Grad proportionalt med Afsetningen, hvorved Udgiften kommer til at ligne en Specialomkostning. Men da Udnyttelsen af vedkommende Aandsprodukt er ubegrænset, kan Forøgelsen af Honoraret overhovedet ikke betragtes som en Omkostning, men som en Gave (Nationalbelønning), der tilstilles den paagældende uden nyt Vederlag, eller maaske endnu bedre som en Opmuntring for fremtidige Opfindere og Forfattere.

Overskud udover Arbejds løn, Raastoffer o. lgn. Om Rentefoden bliver lavere end nu, kan ikke siges, da det ganske afhænger af, hvormeget Staten vil opspare.

Om nu disse Indtægtskilder for den socialistiske Stat, Jord- og Grundrenten, Dygtighedsrenten og Kapitalrenten vil forslaa til Dækning af Tabet paa Generalomkostningerne og paa de forældede Bedrifter*), kan selvfølgelig umuligt siges paa Forhaand. Jeg vil dog antage, at der endog vil blive et Overskud til Opsparing (d. v. s. Produktionsudvidelse) samt til de forskellige offentlige Formaal, for hvis Skyld vi nu betaler Skat. Skulde der blive Underskud, maa der selvfølgelig bevares en Slags Skat, være sig en direkte (en Afkortning i den udbetalte Løn, men saaledes at den fulde Løn anvendes ved Produktionsomkostningernes Beregning) eller en indirekte (en vilkaarlig Fordyrelse enten af alle Varer, eller — egentlig i principiel Modstrid med den ideelle Pris — af visse bestemte, hvis Forbrug man bedst kan forsvare at hæmme). Det sidste vil være det nemmeste, hvis der endnu i visse Fag gives private Bedrifter, da disses Indehavere og Arbejdere derved paa en naturlig Maade vilde give Vederlag for de billige Priser, som selvfølgelig ogsaa de vil nyde godt af. Bliver dette Vederlag for lille, maatte man maaske yderligere paalægge disse outsiders en direkte Specialskat.

Maaske man vil finde det naturligst, at denne indirekte Skat netop lægges paa de Varer, som giver Anledning til Underskudet, hvilket i Virkeligheden vilde betyde en Fornægtelse af Grænseomkostningernes

*) Da dette kun er et Rentetab, kunde der egentlig ses bort derfra.

Princip. Saaledes hører man jo nu den Indvending mod at nøjes med en lav Rente af Statsbanerne, at der ingen Mening er i, at de, der ikke bruger Banerne, skal betale for dem, der bruger dem, samt at Staten har andre Formaal at støtte. Men heroverfor maa det hævdes, at Grænseomkostningernes Princip ikke blot betyder en anden Fordeling af Nationalindtægten, men en Forøgelse af denne eller rettere af dens Købeevne*) ved en rigtigere Benyttelse af de produktive Kræfter. Fordelen for dem, der benytter Varen, er betydeligt større end det Tab, som de andre maa være med til at bære. Og Indvendingens Betydning forsvinder fuldstændig, naar det er et større Antal Varer, der billigøres ved Principets Anvendelse, idet saa godt som alle da vil være Forbrugere af i alt Fald nogle af dem. — Der er altsaa ingensomhelst Grund til netop at belaste Underskudsvarerne med den eventuelle indirekte Skat; det vilde være en Tilbagevenden til en forkert Fordeling af de produktive Kræfter mellem de forskellige Brancher, og følgelig betyde en Formindskelse af Produktionsudbyttet. Nationalindtægten vilde vel nominelt forblive væsentlig uforandret, men Prisniveauet vilde blive højere.

*) Er den billigjorte Vare direkte Forbrugsartikel, bliver det Købeevnen, der forøges; er den Driftsfornødenhed, kan det blive Nationalindtægten der vokser, nemlig hvis Billigheden ikke overvælttes paa den færdige Vare.

Iøvrigt fremgaar det af det foregaaende, f. Eks. af Taleksemplet om Banerne (S. 543), at Samfundets Fordel af Prisnedsættelsen er betydelig mindre end Forbrugernes direkte Fordel. Maaske vil de faa dette at føle ved en Fordyrelse af andre Varer ved den omtalte indirekte Skat. Men det vil i hvert Fald vise sig i en Formindskelse af den private Nationalindtægt derved, at Renten og Jordrenten m. m. indgaar i Samfundets Kasse til Underskudets Dækning.

Som en direkte Skat, der vilde falde den socialistiske Stat let at administrere, skal jeg endnu nævne Skat paa de unge i Form af Alderstillæg for de ældre — en Slags Afbetaling af, hvad deres Opfostring og Uddannelse har kostet. Naar Produktionsomkostningerne da beregnedes paa Grundlag af de ældres Løn, vilde Staten tjene paa de unge. At en ung lettere kan eller burde kunne klare sig end en ældre, er givet, ikke blot fordi Familien er mindre, men ogsaa fordi det daglige Livs Sædvaner er billigere, og Principet stemmer derfor med Skatteevne-Teorien. Det er jo ikke blot Stat og Kommune, men ogsaa mange private Kontorer og f. Eks. Københavns Sporvejselskab, der anvender stigende Lønninger, dels af Billighedshensyn, dels for at holde paa de gode Kræfter. Men dette udmærkede Princip vil aldrig kunne trænge helt igennem i Brancher med mange konkurrerende Bedrifter, fordi de unge Arbejdere paa mange Omraader er mindst ligesaa brugbare som de ældre, saa at man intet vil ofre paa at holde paa disse. Farmaceuterne klagede saaledes for en Del Aar siden over, at Lønstigningen med Alderen var for lille, men det lykkedes da deres Fagforening at gennemføre en Skala, hvorefter et vist Antal af et Apoteks Farmaceuter skal have højere Løn end Minimallønnen. Dette Problem fandtes ikke i det gamle Haandværk, hvor Svendene fik en lav Løn, men de fleste avancerede til Mestre; og det fandtes heller ikke i Landbruget, den Gang Arbejdskraften udelukkende var Tyende. Men nu kan de mange Landarbejderes lave Løn ikke hæves, uden at Karlernes høje Løn ogsaa stiger; Forholdet mellem deres Lønninger bliver under fri Konkurrence selvfølgelig bestemt

ved deres Arbejdes Værdi, ikke ved deres Forbrugsbehov. — En særlig Skat paa de unge — ikke blot Børnefradrag for de ældre — kunde jo nok tænkes under de nuværende Forhold. Men hvad vilde det gavne Landarbejderne?

Et andet naturligt Spørgsmaal er dette: Skal man finde sig i et hvilket som helst Underskud? Eller kan det f. Eks. ikke hænde, at en Bane benyttes saa lidt, eller en Bog sælges i saa faa Eksemplarer, at Banen ikke burde anlægges eller Bogen udgives. Grænseomkostnings-Princippet taler jo kun om den bedste Udnyttelse af de General-Omkostninger, som nu en Gang med Rette eller Urette er fast anbragt i et Foretagende, men ikke om, i hvilke Tilfælde en saadan fast Ny-Anbringelse er berettiget. Man kunde tænke sig, at Løsningen var den, at der dog burde være en Mulighed for ved tilstrækkelig høje Priser at faa vedkommende Foretagende til at »svare sig« efter den sædvanlige Betydning af dette Udtryk — et Kriterium, som mange af vore saakaldte Privatbaner, hvis Aktier tilhører Stat og Kommune, sikkert vilde blive dømt paa. At dette ikke er det rette, viser imidlertid Forholdet ved Slangerup-Banen, som ikke ventes at ville give et tilstrækkeligt Driftsoverskud, men som alligevel ventes at ville svare sig derved, at en Del af de »indirekte Fordele« for Egnen tilfalder Banen. Disse indirekte Fordele — Konsumenternes Differentialrente — maa selvfølgelig i alle Fald tages med i Beregningen, og ikke delvis men helt. Desværre er de saa vanskelige at faa fat paa.

Lad der være 100 Personer, som er villige til at

give indtil 10 Kr. for den foran nævnte Bog, hvis Special-Omkostning er 3 Kr.; endvidere 300, som vil give 5 Kr., 700 som vil give 4 Kr. og endelig 900, som netop vil give 3 Kr. At Køberne i Virkeligheden fordeler sig jævnt over alle Mellempriserne, kan der ses bort fra. Konsumenternes Differentialrente, naar Prisen er 3 Kr., er da $100 \cdot 7 \text{ Kr.} + 300 \cdot 2 \text{ Kr.} + 700 \cdot 1 \text{ Kr.} + 900 \cdot 0 = 2000 \text{ Kr.}$ Hvis Generalomkostningerne da er over 2000 Kr., er det givet, at Bogen ikke bør udgives, idet der naturligvis ses bort fra eventuelle aandelige Formaal med dens Udgivelse, som kan foranledige specielle Ofre. Er Generalomkostningerne under 2000 Kr., er der en Mulighed for at Udgivelsen kan være berettiget; men sikkert er det ikke. Thi hvis de 8000 Kr. ($2000 + 3$ for hvert af de 2000 Eksemplarer) var bleven anvendt til Produktion af en Vare, hvis Salg direkte indbragte de 8000 Kr., vilde man som Netto-Fortjeneste for Samfundet faa Konsumenternes Differentialrente paa denne Vare. Vil man regne denne Differentialrente med ved den ene Vare, maa man ogsaa regne den med ved den anden, og vi faa saaledes som Kriterium Summen af det ved Salget indkomne og Differentialrenten, eller i Virkeligheden Varemæssens (Oplagets) samlede subjektive Værdi for Konsumenterne, idet Salgssummen er den Del heraf, som de har betalt for, og Differentialrenten Resten.

Om man ved saaledes at tage de indirekte Fordele med i Beregningen kommer til et andet Resultat m. H. t. hvilke Foretagender der bør fremmes, end ved den privatøkonomiske Rentabilitetsberegning, afhænger selvfølgelig af, hvor store disse indirekte For-

dele er i Sammenligning med de direkte, d. v. s. dem, der betales for. Der er indirekte Fordele ved alle Varer, idet der altid er nogle af Køberne, som om nødvendigt var villige til at give mere for Varen, og som altsaa tjener en Differentialrente. Men naar den umiddelbare Erkendelse mellem Forretningsfolk og Politikere kun har faaet Øje paa de indirekte Fordele ved Jernbaner o. lgn., hvor de overvæltet som Plus eller Minus paa Varepriser og Husleje, eller føles som Besparelse i Driftsomkostninger, da er det næppe alene, fordi de ved denne Overvæltning er blevet mere iøjnefaldende, men ogsaa fordi de faktisk er større; og det vil saaledes kunne forsvares at binde Kapital og Arbejdskraft til Baner m. m., selv om den direkte Rentabilitet ikke kan staa Maal med andre Anbringelser.

Det er selvfølgelig meget vanskeligt at vurdere disse indirekte Fordele. Ved almindelige Forbrugsvarer maa man skønne, hvormeget der vilde blive brugt til den Pris, til den Pris o. s. v. Ved Raastoffer maa man dels overføre den tænkte Prisforandring til de forskellige færdige Varer, hvori de indgaar, og dels skønne, hvilke Forandringer i Produktionsmaaden den vil foranledige. Ved Banernes Persontrafik maa man bære sig ad som nævnt ved almindelige Forbrugsvarer og gøre et Tillæg for Tidsbesparelsen, medens man ved Godstrafiken (og den Forretningsøjemed tjenende Persontrafik) maa foretage lignende Overvejelser som ved Raastofferne (om Betydningen af lavere Priser paa tilførte Varer, højere paa fraførte, o. s. v.; derimod kommer højere Husleje og Arbejds løn i Regelen ikke Sagen ved, da den enes Tab og den andens Gevinst derpaa ophæver hinanden). Denne specificerede Vurdering af de indi-

rekte Fordele ved Baner og Raastoffer kunde i og for sig undgaas, hvis man direkte kunde skønne: ved den Tarif, saa stor Trafik, ved den Tarif, saa stor o. s. v. og derved beregne Trafikanternes Differentialrente. Men man faar fastere Holdepunkter i kendte Forhold, naar man specificerer.

Det hele bliver unægtelig noget indviklet og kræver et indgaaende Studium af Efterspørgselskurverne. Maaske man i mange Tilfælde vil nøjes med ganske summarisk paa Lykke og Fromme at tage et vist Hensyn til de indirekte Fordele. Men den kolossale Usikkerhed, der herved har gjort sig gældende, f. Eks. med Hensyn til, hvad Rente Baner bør give, viser, at man i alle Fald vilde gøre vel i at klare sig, hvordan den principielt rigtige Fremgangsmaade vilde være. Det privatøkonomiske Rentabilitets-Kriterium er unægtelig lettere at operere med; men hvem siger, at en Rentabilitetsberegning skal være let? De danske Landmænd menes jo at have sat mange Penge til, fordi de i Spørgsmaalet om Køernes Fodring har valgt det lette Brutto-Kriterium: Mælkemængden i Stedet for det ulige vanskelige: Netto-Udbyttet. Desuden har en privat Monopol-Bedrift et mindst ligesaa vanskeligt Rentabilitetsspørgsmaal som det her fremstillede, idet den under Hensyn til Efterspørgselskurven skal skønne, ved hvilken Pris der opnaas det største Netto-Udbytte af Monopolet, og denne Beregning skal atter og atter revideres, f. Eks. naar Afsætningsforholdene forandrer sig. Her haves der et let Kriterium — Grænse-Omkostningen — for Prisen, og Vanskeligheden refererer sig kun til Spørgsmaalet om en vis Bedrift skal startes, skønt

den direkte vil give Tab; de mange Bedrifter, som betaler sig direkte, er der ingen Tvivl om.

I øvrigt slipper den privatøkonomiske Rentabilitetsberegning ogsaa paa et andet Punkt for let over Vanskelighederne, idet den ikke blot ser bort fra Forbrugernes Forhold, men ogsaa fra Arbejdernes. Da det er Kapitalen, som bærer Risikoen, maaler den kun Udbyttet ud fra Kapitalen, medens det burde sættes i Forhold til samtlige Omkostninger. Fra et Samfundssynspunkt er der ingensomhelst Grund til at give Kapitalen denne Førsteplads, saaledes at der regnes med en fast Arbejds løn, og Rentabiliteten beregnes ved Resten af Udbyttets Forhold til Kapitalen. Man kunde ligesaa godt regne med en fast Forrentning og maale Rentabiliteten med Resten af Udbyttets Forhold til Arbejdskraften. I Virkeligheden skal Kapitalen, Arbejdskraften, Jorden, Dygtigheden*) m. m. regnes sammen, og den samlede direkte og indirekte Værdi af Produktionsudbyttet sættes i Forhold til denne Sum. Da der til nogle Varers Produktion kræves megen Kapital og lidet Arbejde, til andre omvendt, kan Resultatet af Rentabilitetsberegningen meget vel blive forskelligt, eftersom Udgangspunktet er Kapitalen alene, eller samtlige Produktionsomkostninger. Men det maa erindres, at der her kun tales om Rentabilitetsberegningen forud for Foretagendets Anlæg; ved det herfra

*) At Dygtigheden nævnes ved Siden af Arbejdskraften, ligger i, at den sidste forudsættes medregnet med Arbejds lønnens Værdi, medens den eventuelle højere Værdi for Produktionen tænkes tilbageholdt af Samfundet som Dygtighedsrente, jfr. foran S. 552. Naar de produktive Kræfter skal fordeles mellem Bedrifterne, maa der selvfølgelig ogsaa holdes Hus med Dygtigheden, Fagdannelsen m. m.

ganske forskellige Spørgsmaal, Prisansættelsen, maa der regnes med en fast Rente (efter Kapitalens Grænseproduktivitet*) og en fast Arbejds løn, saaledes at disse virkelig er prisbestemmende, medens de ved Rentabilitetsberegningen kun fungerer som Generalnævner, for at man kan faa de forskellige produktive Kræfter lagt sammen. — Sit grelleste Udslag faar dette, at kun Kapitalen er Grundlag for Rentabilitetsberegningen, i øvrigt paa et helt andet Omraade end det her betragtede, nemlig m. H. t. Arbejdsløshed; i daarlige Tider standser eller indskrænker Kapitalisten Bedriften, skønt han vilde fortsætte, hvis Arbejderne var hans Slaver, som han i hvert Fald skulde underholde; kun ved Statsdrift kan man opnaa den rette Jævnbyrdighed af Kapitalen og Arbejdskraften og den fornødne Solidaritet mellem deres Interesser.

Jeg har i det foregaaende søgt at paavise, at den ideelle Pris i mange Tilfælde er lavere end den frie Markedspris. Da Monopolistens Optimums-Pris som Regel er højere end Markedsprisen, idet han søger at begrænse Produktionen, afviger hans Pris altsaa endnu mere fra den ideelle**).

*) Ved denne Beregning bliver der alligevel et Omraade, hvor et vist Udbytte skal sættes i Forhold til Kapitalen alene, nemlig naar der spørges, i hvilke Bedrifter det bedst kan betale sig at erstatte Arbejdskraft med Kapital, altsaa ikke ved Spørgsmaalet om noget skal startes, men hvordan. Dog synes denne Beregning at kunne indskrænkes til, at man en Gang imellem for en længere Periode fastsætter den Rentefod, der skal bruges baade ved Prisdannelsen og Rentabilitetsberegningen.

***) I Værditeori II S. 85 ff. paaviser Birck nærmere, hvordan Monopolistens Prisdannelse er samfundsskadelig. Naar han dernæst beviser, at netop den fri Markedspris giver Samfundet

Det vil være af Interesse at undersøge, hvilken Vægt disse tre Former for Prisdannelse tillægger henholdsvis Produktionsonkostningerne og Efterspørgselen. For den frie Markedspris er disse to Prisfaktorer teoretisk ganske jævnyrdige, idet de to Kurvers Skæringspunkt giver Løsningen. I Praksis maa Produktionsomkostningerne dog siges at have størst Betydning, idet varige Forandringer i Prisen hyppigst vil skyldes dem, ligesom de bedre end Efterspørgselen kan give en Forhaands-Forestilling om Forholdet mellem to Varers Priser; ved mange Industrivarer gælder nemlig nærmest det konstante Udbyttes Lov, saaledes at Produktionens Størrelse er mere afhængig af, hvormed der kan afsættes end af til hvilken Pris; der produceres hvad der kan afsættes, og i Længden til omtrent samme Pris; Produktionskurven er omtrent vinkelret paa den Akse, ud ad hvilken Prisen afsættes, og Prisen bliver derfor den samme enten Efterspørgselskurven skærer Produktionskurven det ene eller det andet Sted; Efterspørgselskurven er derimod aldrig vinkelret paa den Akse. Monopolistens Prisdannelse hæver imidlertid Efterspørgselsrækkernes Betydning, idet han delvis sætter sig ud over Hensynet til, hvad Produktionen koster ham (jfr. Birck S. 97). Men Grænseomkostningernes Princip vender atter tilbage til Omkostningerne, idet det dog bliver Efterspørgselen der bestemmer, hvor »Grænsen« skal drages i Rækken af de forskellige Omkostninger. Den formelle Jævnyrdighed er

størst Gevinst, er der deri intet, der strider mod det her udviklede, idet Beviset, som det vil ses, forudsætter konstante Omkostninger, medens mit Hovedeksempel bygger paa aftagende Omkostninger.

vel bevaret, men Omkostningernes faktiske Overvægt er steget betydeligt, idet man ofte vil have konstante Grænse-Omkostninger, saaledes at Efterspørgselen er ganske uden Indflydelse paa Prisen; det at Generalomkostningerne ikke skal dækkes, fører nemlig til, at Varer, som produceres under det tiltagende Udbyttes Lov, altsaa med aftagende Pris, straks sættes ned til den endelige lave Pris og altsaa faar konstant Pris uden Hensyn til, hvor meget der sælges.

Principet for den ideelle Pris er iøvrigt ikke helt uden Tilknytning i den klassiske Værditeori. Denne hævder jo, at det ikke er Produktions- men Reproduktions-Omkostningerne, som bestemmer Prisen. »Arbejde en Gang anvendt er uden Indflydelse paa Prisen«. Men ved en Jernbane hører Anlægget til de en Gang anvendte Omkostninger. Naar Banen først ligger der, kan den mest økonomiske Udnyttelse af den umulig være afhængig af, hvor dyrt dens Anlæg har været; det hører Historien til, om den Sænkning, den ligger i, skyldes geologiske Kræfter, Gravemaskiner eller Dynamit. Den fulde økonomiske Udnyttelse af en Vandvej kan ikke afhænge af, om den er naturlig som Øresund og Rhinen eller kunstig som Kieler-Kanalen. Kanalafgifter er fra et kosmopolitisk Stade ligesaa uberettigede som Sundtold og Flodtold — forudsat at Kanalen let kan overkomme Trafiken; kan den ikke det, maa man, indtil en Udvidelse kan finde Sted, bræmse Trafiken ved passende Afgifter; men dette ligger i Nutidsforhold og kunde i og for sig ligesaa godt gælde en Flod eller anden naturlig Vandvej. Jfr. ogsaa Birck, Værditeori II S. 148: »Ikke genkommende Startningsudgifter vil aldrig indgaa i de prisbestemmende Omkostninger.

For Nutiden er det ligegyldigt, om det, der fremtræder som et Jordstykkets naturlige Egenskaber, har eksisteret altid, eller i sin Tid er kommet til Stede ved menneskeligt Arbejde og Kapitalanvendelse en Gang for alle«. Det afgørende er, om der nu er Knaphed paa frugtbar Jord — ligesom ovenfor, om der nu er knap Plads i Kanalen.

Ogsaa i herskende Praksis er der Tilnærmelser til den ideelle Pris, nemlig i de mange Tilfælde, hvor man kan gennemføre forskellig Pris for samme Ydelse, saaledes at en Kreds af Kunder, der betragtes som sikre, betaler en høj Pris, der kan give noget til Generalomkostningerne, medens de øvrige faar en lav Pris, der nærmer sig Specialomkostningerne. Finere Vognladningsgoods betaler saaledes mere for Banetransport end grovere, for det er man sikker paa; det kan »taale« en høj Fragt; men det grove maa man lokke til ved at være moderat. Fejlen er kun den, at der ogsaa af det finere Gods er en Del, som ikke kan taale den høje Fragt; Klassificeringen er ganske vilkaarlig, og konsekvent burde man lade alt Gods køre billigt. Tilsvarende Forhold er ret almindelige. Tryksager gaar billigere med Posten end almindelige Breve, skønt Ulejligheden er den samme; Brevene er man nemlig saa sikker paa, at man tør lade dem bære deres Part af Generalomkostningerne. Porto-Forskellen mellem smaa og store Postanvisninger er meget større, end der svarer til Ulejligheden; men de smaa maa man lokke. En og samme Gas sælges dyrt til Lysgas og billigt til Kogegas, da man ellers ikke venter nogen Afsætning af Kogegas. (Dog er Kogegassen forsaavidt billigere at fremstille, som dens Forbrug er jævner fordelt over

Dagen og Aaret). Bøger udsendes i billige Folkeudgaver, naar der ikke kan ventes stort mere Afsætning til de mere bemidlede Købere. Læger tager mere af de bemidlede Patienter, Sagførere for de store Dokumenter og Dansk Skovforening af de store Skovejere; i disse Tilfælde skyldes Differentialrenten dog ikke udelukkende Hensynet til ogsaa at faa de mindre bemidlede i Tale, men ogsaa en vis Humanitet og Retfærdighed, der minder om Skatteevneprincippet.

Fælles for alle disse Tilfælde er Forsøget paa at læmpe sig efter den forskellige Værdi, Ydelsen har for de forskellige Kunder — være sig paa Grund af deres forskellige Velstand, Smag osv., eller den forskellige Anvendelse de gør af den. Kunde dette gennemføres fuldstændigt, saaledes at enhver netop betalte, hvad Ydelsen var værd for ham (endogsaa forskelligt for de forskellige Ydelser, han selv modtog), altsaa saaledes at »Konsumenternes Differentialrente« forsvandt, ja da var man i Sandhed naaet til den ideelle Pris; man fik den samme fulde Udnyttelse af Generalomkostningerne, som foran tilstræbt, og undgik Driftsunderskudet. Men dette er selvfølgelig umuligt, og derfor kan den nævnte fulde Udnyttelse kun opnaas ved for alle Konsumenterne at sætte Prisen ned til det mindst mulige, d. v. s. Special-Omkostningerne. Det højeste man kan naa, er at tilegne sig en Del af den saaledes skabte Differentialrente, nemlig hvor den giver sig Udtryk i en Grundværdistigning; hvad man betaler for lidt til Banen kommer man delvis til at betale mere i Husleje; Differentialrenten skifter Karakter og bliver Producentens i Stedet for Konsumentens, og derved kan man faa fat paa den.

Den skildrede forskellige Pris efter Forbruget og Forbrugeren kan selvfølgelig vanskelig praktiseres ved almindelige Varer, der kan forhandles videre. Dumping-Prisen er dog et vægtigt Eksempel, idet man i sit eget Lands Told har Sikkerhed imod, at den billigt eksporterede Vare vender tilbage fra Udlandet. Ogsaa en almindelig Detaillist kan »se Kunden an« og tage en forskellig Pris efter hans Købeevne, Købelyst og Kløgt. Hvor Priserne er beregnet paa Prutten, maa der jo tilsigtes en højere Pris af dem, der ikke forstaar at prutte. Alle Forsøg paa ved Rabat o. lgn. (Embedsmændenes Forbrugsforening) at drage nye Kunder til uden at nedsætte Prisen for de gamle, peger i samme Retning. Og Hørkræmmeren, der af Frygt for, at Sildene skal fordærves, tilbyder dem til fattige Koner for 1 Øre, medens den fine Frues Pige betaler de oprindelige 4 Øre, ogsaa han viser, at han har Forstand paa Differentialpriser.

Noget helt andet er det, naar Detaillisten i den Forstand tager forskellig Pris for samme Ydelse, at han beregner sig forskellig Avance for de forskellige Artikler. Dette er i Virkeligheden et nyt Eksempel paa, at det frie Markeds Prisdannelse afviger fra den ideelle og vildleder Dispositionerne over de produktive Kræfter. Den paa Grundlag af Grænse-Omkostningerne beregnede Engros-Pris bør for hver Vare forhøjes med Omkostningerne ved at forhandle den en detail; ellers hæmmes med Urette Forbruget af de Varer, der beregnes større Avance paa, og fremmes med Urette Forbruget af dem, der beregnes mindre eller ingen Avance paa. Særlig kan nævnes, at naar Detailprisen ikke er sunket, skønt ny Teknik forlængst har ført til

meget lavere Engros-Pris, da hindres den nye Teknik i at blive fuldt udnyttet og den derved forvoldte Arbejdsløshed forværres. Ogsaa Brugsforeningerne, der uddeler ensartet Rabat paa alle Varer, skønt Overskudet langt fra i samme Grad skyldes dem alle, synder mod det ideelle Princip; men Fremgangsmaaden er selvfølgelig meget enkel, og Fejlen ligger jo snarere i den forskellige Avance-Beregning. Endelig kan nævnes, at en Told, der ikke hviler lige paa alle inden- og udenlandske Varer, ikke blot fordyrer Produktionen ved at lede til andre Raastoffer og Metoder og ved at flytte den til uheldige Lande, men ogsaa ved at paavirke Forbrugets Fordeling mellem de forskellige Varer, saaledes at de produktive Kræfter ledes i en uøkonomisk Retning.